

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü

COĞRAFYA DERGİSİ

Sayı 28, Sayfa 20-35, İstanbul, 2014

Basılı Nüsha ISSN No: 1302-7212

Elektronik Nüsha ISSN No: 1305-2128

DİLUCU SINIR KAPISI'NIN İĞDIR ŞEHİRİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

The Effects of the Dilucu Border Gate on Iğdır

Araş. Gör. Adem YULU
İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü
adem.yulu@istanbul.edu.tr

Alındığı tarih: 10 Nisan 2014; Kabul tarihi: 26 Haziran 2014

Özet

1990'ların başlarında Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte 1991 yılında Azerbaycan bağımsızlığını ilan etmiş; bu süreçte 1921 yılında yapılan Moskova Antlaşması'yla kazandığı özerkliği koruyan Azerbaycan'ın Nahçıvan Özerk Bölgesi Türkiye'yle sınır komşusu olmuştur. 1992 yılında Dilucu Sınır Kapısı'nın açılmasıyla da Türkiye-Nahçıvan arasında bağlantı sağlanmıştır.

Dilucu Sınır Kapısı'nın açılmasının yanı sıra Iğdır'ın il olmasının ardından idari açıdan değişmesi, göçler ve sonrasında buna eşlik eden bir dizi gelişmeler, bölgenin ekonomik, sosyal ve kültürel vb. dokusunu büyük ölçüde değişim ve dönüşüme uğratmıştır. Diğer taraftan, Dilucu Sınır Kapısı'ndan sağlanan sınır ticaretiyle yöre halkının refah seviyesi yükselmiştir; ancak gerek Türkiye'nin gerekse Nahçıvan Özerk Bölgesi'nin sınır ticaretine yönelik olarak yaptığı yeni düzenlemeler ve uygulamalar sınır ticareti kazanımlarının uzun soluklu olmasını engellemiştir.

Çalışmada Dilucu Sınır Kapısı'nın Iğdır üzerindeki sosyo-ekonomik yapısı ile mekan üzerindeki etkileri incelenmektedir. Çalışmanın veri kaynaklarını bu konuda daha önce yapılmış çeşitli araştırmalardan ve Türkiye İstatistik Kurumu, Dilucu Gümrük ve Gümrük Muhafaza Müdürlüğü, Iğdır Ticaret ve Sanayi Odası ile Iğdır Belediyesi'nden temin edilen bilgiler oluşturmaktadır.

Anahtar Sözcükler: *Iğdır, Sınır ticareti, Dilucu Sınır Kapısı, Şehirselleme kullanımı.*

Abstract

After the collapse of the Soviet Union in 1991, Azerbaijan declared independence, in the process, Azerbaijan's Nakhchivan Autonomous Region, asserting its autonomy from the Treaty of Moscow in 1921, started to have borders with Turkey. With the opening of the Dilucu Border Gate in 1992, Turkey and Nakhchivan started to have economic and social relations.

In addition to the opening of the Dilucu Border Gate, the region of Iğdir became a province and the subsequent administrative changes, including the immigration developments that occurred, caused the region to change dramatically. The region's economic, social and cultural elements were greatly affected. On top of this, the cross-border trade made possible by the Dilucu Border Gate improved the standard of life of the local residents. However, due to both the Nakhchivan Autonomous Region's new restrictions and Turkey's own new regulations on border trading, long-term gains in the region were prevented.

In this study, the socio-economic structure of the Iğdir Dilucu Border Gate and its effects on the area are analyzed. A variety of data sources in this study are obtained from the previously conducted research on this issue, as well as from the Turkey Statistical Institute, the Dilucu Directorate of Customs and Customs Enforcement, the Iğdir Chamber of Commerce and Industry and the Municipality of Iğdir.

Keywords: *Iğdir, Border trading, The Dilucu Border Gate, Urban use.*

Giriş

Sınır ticareti, bir ülkenin sınırı olduğu devletle yaptığı özel rejime tabi bir ticaret şekli olarak ifade edilmektedir. Komşu olunan devletlerle karşılıklı bir dizi anlaşmalara dayanan sınır ticaretinin temel amacı, sınırın her iki yakasında yer alan bölge insanların ihtiyaçlarını daha ucuz ve kolay yoldan temin edebilmelerini sağlamaktır. Böylece sınır ticareti sayesinde (sınırın iki yakasında bulunan bölge halklarına etkisi farklı olmakla birlikte) bölge ekonomileri canlanmaktadır.

Iğdir, bölge içinde kazanmış olduğu ekonomik potansiyelini 1992 yılında Nahçıvan ile Türkiye arasında açılan Dilucu Sınır Kapısı'yla yakalanan ticari avantajlara borçludur. Iğdir'in bölge içinde kazanmış olduğu bu ticari avantaj sayesinde Iğdir'da önemli bir sermaye birikimi sağlanmış. Ancak, yöre halkının ticari kültür birikiminin yeterli olmamasının yanı sıra ilgili bakanlığın sınır ticaretiyle ilgili olarak yaptığı düzenlemelerle sınır ticaretine konu olan ürünlerin kapsamının daraltması, zaman zaman bazı ticari ürünler için kota uygulamasına gitmesi, sınır ticaretinde bölge halkı için neredeyse temel kazanç aracı olan mazot ithalatına yönelik zorlaştırıcı kararlar alması, bölgede sınır kapısının açılmasıyla birlikte sağlanan ticari avantajların bölge ekonomisine olan katkısının uzun soluklu olmasını engellemiştir. Yine de sınır kapısının açılmasıyla özellikle inşaat sektörü canlanmış, yapılan çok katlı konut ve ticari amaçlı yapıların nicelik ve nitelikleri artmıştır. Ayrıca, daha önce sayıca az olan, ağırlıklı olarak aile ve fert görünümü olan şirketlerin hem sayısı artmış hem de bu şirketler daha büyük ticari yapılara kavuşmuşlardır.

Sınır ticaretinin başlamasıyla birlikte inşaat sektöründe ve şirketler üzerinde görülen ekonomik gelişmelerin olumlu etkilerini farklı sektörlerde de görmek mümkündür. Nitekim canlanan ve çeşitlenen hizmet sektörünün yanı sıra söz konusu sınır kapısının etkisiyle küçük ölçekli sanayi kollarının sayısında da artışlar kaydedilmiştir.

Dilucu Sınır Kapısı'nın açılmasıyla birlikte, sınır ticareti etkisini daha çok mekân üzerinde göstermiştir. Sınır ticaretiyle sağlanan sermaye birikimi ağırlıklı olarak tarla alım-satımına ve inşaat sektörüne kanalize edilmiş; böylece kısa süre zarfında tuğla beton dalgası içinde şehrin görünümünü oldukça büyük bir değişime uğramıştır. Ayrıca, şehir merkezinde yer alan tarım alanları ile Iğdir-Nahçıvan karayolu boyunca uzanan tarlalar şehrsel kullanımlara dönüştürülmüştür.

Ermenistan ve Azerbaycan arasında yaşanan çatışmalardan dolayı 1993 yılında Alican Sınır Kapısı Türkiye tarafından kapatılmıştır. İran'la sınır ilişkisini sağlayacak olan Boralan Sınır Kapısı güvenlik sorunları ve altyapı eksiklikleri gerekçe gösterilerek henüz açılmamıştır. Buradan da anlaşılacağı üzere, Iğdir coğrafi konumunun sonucu olarak sahip olduğu diğer iki sınır kapılarının avantajlarını da çeşitli nedenlerden dolayı kullanmaktan oldukça uzak bir noktadadır.

İğdır'ın Sosyo-Ekonomik Yapısı

2013 yılı Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi sonuçlarına göre İğdır şehrinin toplam nüfusu 130.134 kişi olup, bu nüfusun %64.5'i (83.944 kişi) şehirde, %35.5'i (46.190 kişi) ise kırsal kesimlerde yaşamaktadır. Ayrıca, erkeklerin toplam nüfus içindeki oranı %51.2 iken, kadınların oranı %48.8'dir.

İğdır'da nüfusun yaş grupları bakımından dağılımı ele alındığında şehrin nüfus yapısının oldukça genç bir profile sahip olduğu dikkat çekmektedir. Çocuk yaştaki nüfus olarak gruplandırılan 0-14 yaş grubu şehirdeki toplam nüfusun %33.5'ini oluşturmaktadır. 15-64 yaş dilimi arasında bulunan yetişkin yaştaki nüfus grubunu oluşturan kesim ise %61.4 gibi yüksek bir orana sahiptir. Yaşlı nüfus olarak ifade edilen 65 ve üstü yaş diliminde bulunan nüfus ise toplam nüfusun %5.1'ini meydana getirmektedir.

0-14 yaş grubu ile 65 yaş ve üzeri nüfus grubu aynı zamanda bağımlı nüfusu oluşturmaktadır. Bağımlı nüfus grubunun toplam şehir nüfusuna oranı %37.6'dır. 15-64 yaş arası nüfus ise faal nüfus olarak değerlendirilmektedir. İğdır'daki faal nüfus, toplam nüfusun %62.4'ünü meydana getirmektedir. Bütün bu göstergeler, şehirde genç ve faal nüfus oranının yüksek olduğunu ve nüfusun oldukça dinamik bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir. Diğer taraftan, İğdır'da okuma yazma bilenlerin oranı %86.5, okuma yazma bilmeyenlerin oranı %9.5, okuma yazma durumu "bilinmeyenlerin" oranı ise %4'tür.

TÜİK verilerine göre İğdır'da şehirleşme oranı, yıllık nüfus artış hızı, kişi başına gayri safi yurtiçi hasıla ve sanayi sektöründe çalışanların toplam istihdama oranı bakımından Türkiye ortalamalarının altındadır. İğdır'da tarım sektöründe çalışanların toplam istihdama oranı ise, Türkiye ortalamasının üstündedir.

İğdır'da çalışan nüfusun %61'i tarım, %31'i hizmetler, %4'ü sanayi ve %4'ü ise tanımlanmamış sektörlerde istihdam etmektedir. Görüldüğü gibi, İğdır'da hâkim ekonomik sektörü tarım oluşturmaktadır. Özellikle, bitkisel ve hayvansal üretim İğdır'da önemli bir nüfus kitlesinin istihdam sahasını meydana getirmektedir. Bölgede tarım sektörünü başta inşaat, ulaştırma, depolama olmak üzere haberleşme toptan-perakende, otel, lokanta, kahvehane gibi hizmet kolları izlemektedir. Bu hizmetlerin önem kazanmasında özellikle Nahçıvan'la sınır ticaretinin başlaması etkili olmuştur. Zira bunun sayesinde, il ekonomisi canlılık kazanmıştır. Ayrıca, 1992 yılında İğdır'ın il olması, askeri birliklerin bölgeye kaydırılması ve Kafkas Üniversite'sine bağlı meslek yüksekokulunun açılması da bu faaliyetlerin büyüüp gelişmesinde etkili olmuştur.

İğdır'da ağırlıklı olarak bitkisel ve hayvansal ürünlerden elde edilen hammaddelere dayanan küçük ölçekli sanayi tesisleri bulunmaktadır. İğdır'ın girişinde yer alan İğdır Organize Sanayi Bölgesi ise, büyük ölçüde faaliyete geçmiş durumdadır. Sanayi tesislerinin çoğunun mevsimsel olarak faal olması ve bu tesislerin de çoğunun 1-10 kişi arasında değişen sayıda işçi çalıştırması nedeniyle bu sektörde istihdam edilenlerin oranı oldukça düşük kalmıştır.

Nahçıvan'ın Sosyo-Ekonomik Yapısı

Azerbaycan'a bağlı "özerk bölge" konumunda olan Nahçıvan, bu özerkliğine 1921 yılında yapılan Moskova Antlaşması'yla kavuşmuştur. 1991 yılında Sovyetler Birliği'nin bünyesindeki Azerbaycan'ın bağımsızlığını ilan etmesiyle de Nahçıvan bu özerkliğini korumuştur. Türkiye ile 11 km'lik sınırı olan Nahçıvan'ın toplam nüfusu da 2013 yılına göre 427.200 kişidir.

Nahçıvan Özerk Bölgesi topraklarının %70'i 1000-3000 m arasında olan yükseltilerden meydana gelmiştir. Bölge toprakların %30'u ise tarıma elverişlidir (Koçman ve diğerleri,1994:208-209). Bu durum bölge içinde dağlık kesimlerde hayvancılık, tarıma elverişli olan yerlerde de tarımsal faaliyetlerin gelişmesine zemin hazırlamıştır.

Ermenistan'ın Dağlık Karabağ'ı işgali ve 1990 yılının ilk yarısında başlayan savaş, Nahçıvan Özerk Bölgesi'nin sanayisine ve ekonomisine büyük darbe vurmuştur

(Dzhabrailov, 2011:389). Diğer bir ifade ile bölgede cereyan eden siyasi gelişmeler ile birlikte Nahçıvan Özerk Bölgesi'nin ekonomisi büyük bir çöküntü sürecine girmiştir. Bölge ekonomisinin zayıf bir yapıda olmasının yanı sıra mevcut işletmelerin gayri faal ya da atıl durumda olması çalışabilecek nüfusun ülke dışına göç etmesine neden olmuştur. Açılan Dilucu Sınır Kapısı'yla birlikte başta İğdir'a olmak üzere Türkiye'nin batı illerine yoğun bir işçi göçü (mevsimlik) yaşanmıştır.

Nahçıvan ve Türkiye arasında başlayan sınır ticareti sayesinde Nahçıvan'ın ekonomisi oldukça olumlu bir şekilde etkilenmiştir. Şöyle ki, petrol taşımacılığının başlamasıyla birlikte Nahçıvan halkının aylık ortalama 2 dolar olan gelirleri 37 dolara çıkmıştır (Hürriyet, 1999).

1990'ların ilk yıllarında gıda ve su gibi temel insani ihtiyaçlarını karşılama noktasında güçlükler yaşayan, sık sık elektrik kesintileri görülen, kış mevsiminde ısınma sorununu ortadan kaldırmak için meyve ağaçlarını dahi kesmek zorunda kalan bir bölge olan Nahçıvan, özellikle Azerbaycan'dan aldığı destek ve Dilucu Sınır Kapısı'nın olumlu etkileri sonrasında yavaş yavaş ekonomik çöküşten kurtulmuş ve son yıllarda yapılan modern yapılar, eğitim kurumları ve ticari işletmeleriyle büyük bir atılım gerçekleştirmiştir.

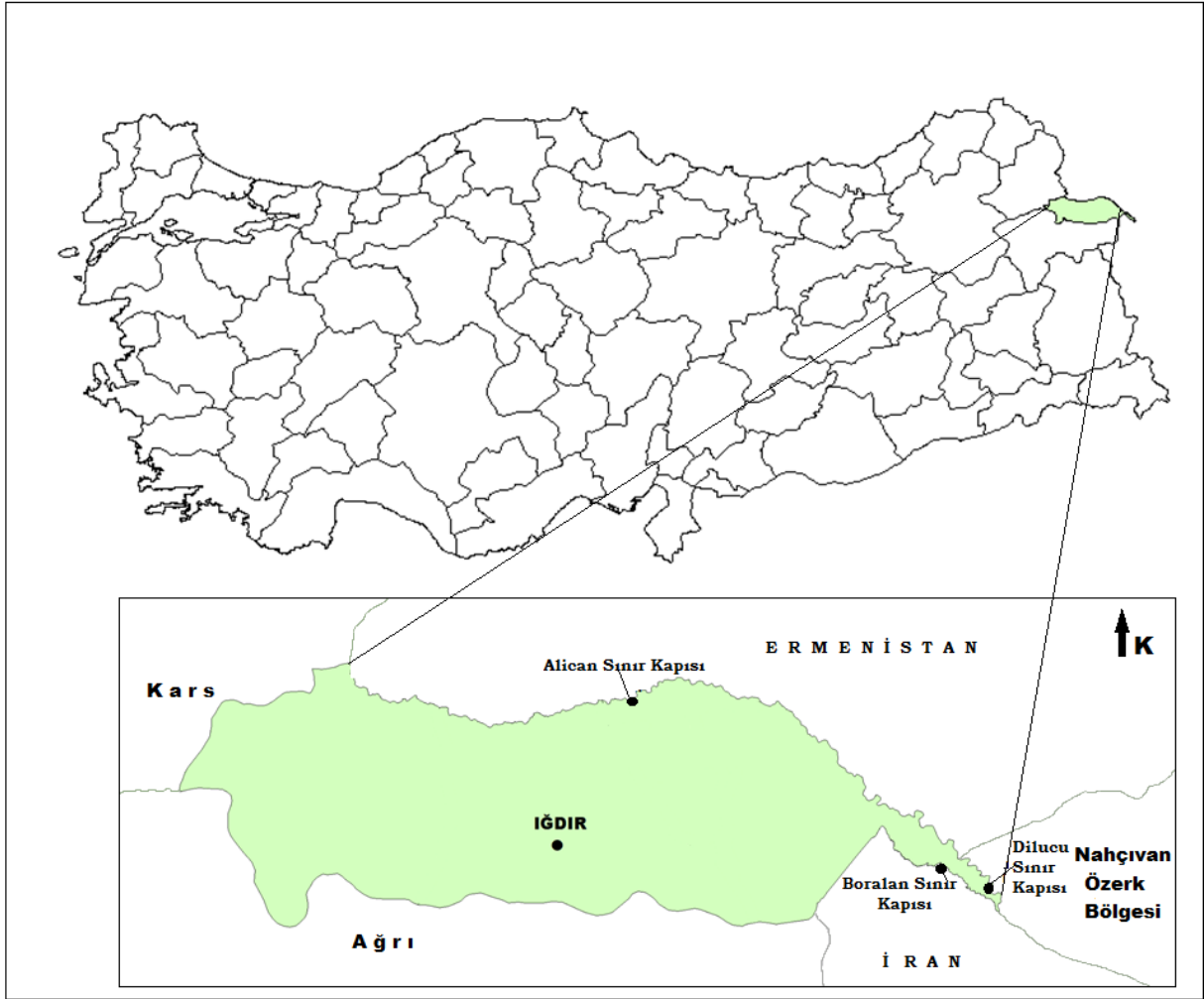
Nahçıvan'ın Türkiye ile var olan sınır kapısı bağlantısına rağmen, ticaret hacmi düşüktür. Nahçıvan, dış ticaret hacminin ancak %26'sını Türkiye'yle yapmaktadır. 2009 yılında Türkiye ile Nahçıvan arasında ticaret hacmi 78 milyon dolara ulaşmıştır (Cabarzade, 2011:151-152). Nahçıvan'ın dış ticaret ortakları arasında ise başta Türkiye olmak üzere İran, Küba, Belarus, Ukrayna, Polonya, Letonya, Kazakistan, Özbekistan ve Türkmenistan gelmektedir.

İğdir'da Sınır Kapılarının Tarihsel Gelişimi

Sınır ticareti, birbirine komşu iki ülke arasında özel anlaşmalara dayanan ve iki ülkenin de sınırına yakın bölgelerini içine alan bir ticaret şekli olarak ifade edilmektedir (Tan ve diğerleri, 2008:13). Türkiye'nin söz konusu sınır ticaretiyle tanışması, 1978-1979 yıllarında yaşanan petrol krizi ve döviz darboğazından sonra olmuş, yaşanan petrol krizine çare bulabilmek için yöntem arayışına girilmiştir. Böylece, İran'dan mal karşılığı petrol alma yoluna gidilmiştir. Türkiye'de sınır ticareti de ilk defa Ağrı'da bulunan Gürbulak Sınır Kapısı'nda başlamıştır. Bunu sonraki yıllarda Suriye ile sınırı olan Gaziantep-Ünlüpınar, Karkamış ile Hatay-Cilvegözü'nde açılan sınır kapıları ve diğer ülkelerle komşu olan illerde açılan sınır kapıları izlemiştir (Orhan, 2000:13-22). İğdir'da uygulanan sınır ticareti de, özellikle Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde yer alan sınır illerinde sürdürülen özel bir dış ticaret şeklidir.

Türkiye, 18 Gümrük Başmüdürlüğü ve bunlara bağlı olarak da 258 Gümrük Müdürlüğü ile dünyada en çok gümrüğe sahip olan ülkelerin başında gelmektedir (Kara, 2005:62). Ülkemizin en doğusunda yer alan İğdir'in kuzey ve kuzeydoğusunda Ermenistan, doğu ve güneydoğusunda Nahçıvan ve İran'la komşu olması, esasında birden fazla sınır kapısına sahip olmasına sebep olmuştur.

İğdir'da 3 tane sınır kapısı bulunmaktadır. Bunlar; Alican, Dilucu ve Boralan sınır kapılarıdır. Ancak, bu sınır kapılarından sadece Nahçıvan'la olan Dilucu Sınır Kapısı faal durumdadır. İran (Boralan) ve Ermenistan (Alican) ile mevcut sınır kapıları ise çeşitli nedenlerden dolayı kapalıdır (Şekil 1).

Şekil 1: Iğdır: Alican, Dilucu ve Boralan sınır kapılarının lokasyonu
Figure 1: Iğdır: The location of Alican, Dilucu and Boralan border Gates

14 Kasım 1920'de ordunun kesin taarruzuyla Iğdır ve çevresi Ermeni kuvvetlerinden arındırılmış ve sonrasında imzalanan Gümrü Antlaşmasıyla Türkiye ve Ermenistan arasındaki günümüz sınırları çizilmiştir (Çetinkaya,1996:116). Aras Nehri de, Ermenistan ile Türkiye arasında hem siyasi hem de doğal sınırı oluşturmuştur.

Alican Sınır Kapısı: Bu sınır kapısı Iğdır şehir merkezine 20 km uzaklıkta yer almaktadır. Karakoyunlu ilçesinin Orta Alican Köyü'yle Ermenistan topraklarında bulunan Markara Köyü arasındaki bağlantı 120 metre uzunluğa sahip olan Markara Köprüsüyle sağlanmaktadır. Sınır kapısının bulunduğu bölge birinci derecede askeri yasak bölge olup, sınırın güvenliği de burada bulunan askeri hudut karakoluyla sağlanmaktadır. Ayrıca, Alican Sınır Kapısı, Iğdır ile Ermenistan arasında kara geçişine imkân tanıyan tek sınır kapısıdır.

Alican Sınır Kapısı kapatılmadan önce 1920 ve 1939 yılları arasında bölgede canlı bir ticari hayatın varlığı söz konusuydu. Bu ticari faaliyetler ağırlıklı olarak Iğdır Ovası'nda yetiştirilen tahıl, pamuk ve üzüm gibi bitkisel ürünler ile ovayı çevreleyen dağlık alanlarda sürdürülen hayvancılık faaliyetlerinden elde edilen hayvansal ürünlerin satımına dayanmaktaydı. Erivan'dan ise daha çok gazyağı, manifatura ve şeker gibi mamul ürünler satın alınmaktaydı (Iğdır Valiliği, 1998:128). Ancak, 1939 yılında bu ticaret Sovyetler Birliği tarafından kesilmiştir. Daha sonraki yıllarda tekrar sürdürülmeye çalışılan ticari faaliyetler Ermenistan ve Azerbaycan arasında yaşanan çatışmalar nedeniyle kesintiye uğramış; Türkiye, Alican Sınır Kapısı'nı 1993 yılında kapatmıştır. Diğer taraftan, 7 Aralık 1988'de

Ermenistan'da meydana gelen 7,2 büyüklüğündeki deprem sonrasında Türkiye'den giden insani yardım malzemeleri bu sınır kapısı vasıtasıyla Ermenistan'a ulaştırılmıştır.

Boralan Sınır Kapısı: İğdir'da İran ile Türkiye arasındaki bağlantı sağlayan Boralan Sınır Kapısı, Dilucu Sınır Kapısı'na 20 km uzaklıkta yer almaktadır. Sınırın güvenliğini ise askeri hudut karakoluyla sağlanmaktadır.

1985 yılında faaliyete geçmek üzere, Aralık ilçesinin Boralan mevkiinde Boralan Gümrük Müdürlüğü adı altında 1'inci sınıf gümrük idaresi olarak ilgili bakanlığın 1984 yılında verdiği onayla kuruldu. Ancak, kısa bir süre sonra aynı bakanlık tarafından Boralan Sınır Kapısı kapatıldı. 1989 yılında ithalat, ihracat ve transit işlemlerini yapmaya yetkili kılınan Boralan Sınır Kapısı, o tarihten beri işlerlik kazanmış değildir (Acar,2010:272).

Türkiye ve İran arasında farklı tarihlerde Boralan Sınır Kapısı'na yönelik açma girişimleri olmuş; özellikle bu yöndeki çalışmalar son zamanlarda daha da yoğunluk kazanmıştır. Bu çalışmalardan biri de Boralan Sınır Kapısı'na kadar gelen yolun stabilize hale getirilmesi ve gerekli çalışmaların 2007 yılında tamamlanmasıdır. Ayrıca, İğdir'da 2010 yılında Türkiye ve İran arasında yapılan "Sınır İlleri Ekonomik İşbirliği" toplantısı sonucunda İğdir'da "Boralan Sınır Kapısı'nın ve Sınır Ticaret Merkezinin Açılması" için protokoller imzalanmış; ancak sınır kapısının ne zaman açılacağı ise henüz netlik kazanmamıştır.

Dilucu Sınır Kapısı: Türkiye ile Nahçıvan arasındaki bağlantı, Aras Nehri üzerinde 1992 yılında yapımı bitirilen Hasret Köprüsü'yle sağlanmaktadır. 1992 yılında açılan Dilucu Sınır Kapısı, Türkiye'nin hem Güney Kafkasya'ya hem de Orta Asya'ya açılan kapısı olarak tasarlanmış; ancak Nahçıvan'ın Azerbaycan'la fiziki bağlantısının Ermenistan tarafından kesilmesinden dolayı Türkiye-Nahçıvan bağlantısı bugün bir çıkmaza girmiştir.

İğdir'dan Nahçıvan'a giden yol 1992'lere kadar genellikle askeri araçların ve çevre köylere yolcu taşıyan minibüslerin geçtiği ıssız ve bakımsız bir karayoluydu. Ancak, sınır kapısının açılmasıyla birlikte söz konusu karayolu günün ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde yeniden yapılmıştır.

Dilucu Sınır Kapısı, ithalat, ihracat, yolcu giriş-çıkış işlemleri, transit ticaret ve sınır ticareti konusunda yetkilendirilmiştir. İğdir şehir merkezine 85 km uzaklıkta yer alan Dilucu Sınır Kapısı 1992 tarihli Bakanlar Kurulu kararı ile hudut kapısı olarak belirtilmiştir.

İğdir'daki Sınır Kapıları ve Etkileri

İğdir'da Sınır Ticareti

Sınır ticaretiyle ilgili İğdir Valiliği ve Nahçıvan arasında 1992 yılında protokol imzalanmış, 12 Mart 1993 tarihinden itibaren sınır ticaretine başlanmıştır. Sınır ticaretinde hangi ürünlerin ithal ve ihraç edileceği de belirtilerek gümrükten geçişler belli esaslara bağlanmıştır.

Dilucu Sınır Kapısı'nın açıldığı 1992 yılından günümüze kadar geline sürede ilgili bakanlığın ve kurumların yaptığı bir dizi yeni düzenlemeler ve uygulamalar nedeniyle ihracat ve ithalata konu olan ticari ürünlerin içeriği zaman zaman değişmiştir. Yapılan düzenlemeler ve uygulamalar, Türkiye-Nahçıvan arasında yapılan sınır ticaretinin ithalat ve ihracat miktarlarına da sürekli olarak yansımıştır.

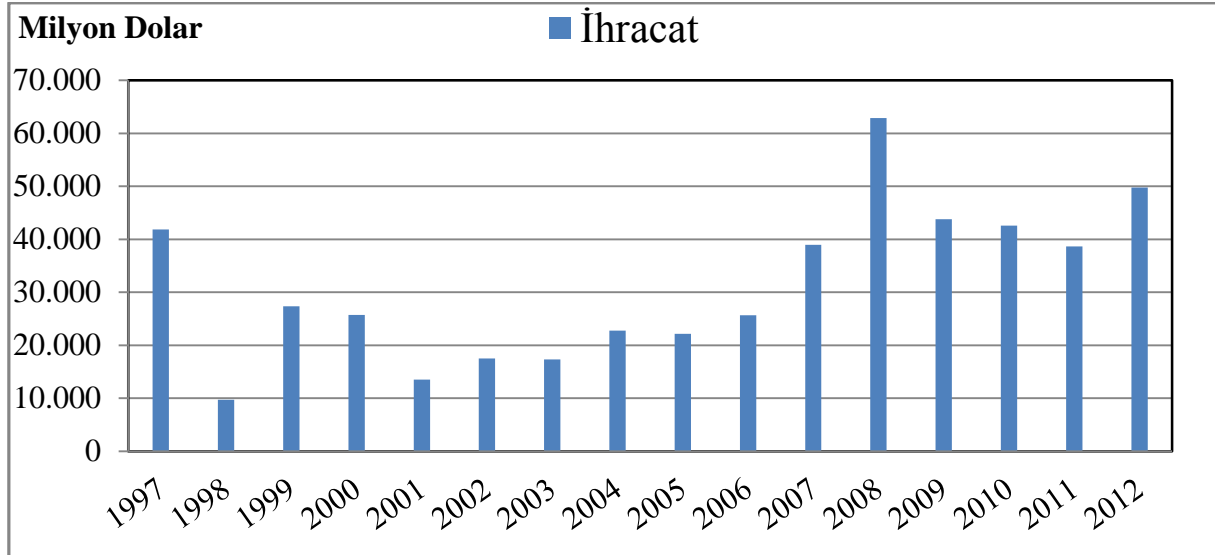
İhracat

İğdir ile Nahçıvan arasında açılan sınır kapısıyla birlikte 1993 tarihinden itibaren sınır ticaretine başlanmıştır. Nahçıvan'ın ihtiyaçlarına göre şekillenen ve ihracatta konu olan temel ticari ürünlerin başında tekstil, gıda maddeleri, deri eşyalar ve halı gibi ürünler gelmekteydi.

Dilucu Sınır Kapısı'nda yapılan ihracat, sınır ticaretinin başladığı yıldan itibaren sürekli bir artış göstermiş ancak; bu durum 1996 yılında ise neredeyse durma noktasına gelmiştir. Bunda Bakanlar Kurulu'nun kararıyla sınır ticareti kapsamının daraltılması büyük rol oynamıştır. Şöyle ki, Bakanlar Kurulu'nun kararıyla sınır ticareti; ormancılık, hayvancılık,

arıcılık ve bahçecilik ürünleriyle sınırlandırılmıştır. Ayrıca, sınır kapısının altyapı ve fiziki sorunlarının tam olarak giderilememesi ve kapının yalnız gündüz belirli saatlerde açık olması esasında sınır ticaretini olumsuz bir şekilde etkilemiştir (İğdır Valiliği, 1998:130). Bu tür uygulamalar ile sınır ticareti yoluyla yapılan ihracat miktarı azalma göstermiştir. Buna rağmen yolcuların beraberlerinde getirmiş oldukları eşya miktarının artmasına bağlı bavul ticareti önem kazanmıştır.

Sınır kapılarında zaman zaman yapılan yeni uygulamalar Dilucu Sınır Kapısı'nda ticareti olumsuz yönde etkilemeye devam etmiştir. Nitekim, Bakanlar Kurulu'nun 1998 yılında aldığı bazı kararlar sonrasında sınır ticaretine önemli engeller getirilmiştir. Bakanlar Kurulu'nun aldığı önlemler arasında sınır ticaretinin sadece sınır iller arasında yapılması, ticarete konu olan malların bu illerin sınırlarını aşmaması, malların ithalatında menşe şahadetnamesi aranarak üçüncü ülke mallarının bu yolla yurda girişinin engellenmesi konuları yer almıştır. Kararın uygulanmaya başlanmasıyla birlikte bu önlemlerin olumsuz etkileri ticari hayatın durma noktasına gelmesiyle kendini göstermiştir. Valilere gönderilen gizli talimatlarla sınır ticareti kapsamındaki malların il dışına çıkmasını önlemek amacıyla ciddi idari denetimler başlatılmıştır (Orhan, 2000: 24-25). Sınır ticaretini zorlaştıran bu düzenleme ve uygulamalar nedeniyle 1997 yılında Nahçıvan'a yapılan 41.844.249 milyon dolarlık ihracat 1998 yılının sonunda % 76.8'lik bir azalma göstererek 9.707.623 milyon dolara gerilemiştir (Şekil 2).

Şekil 2: Dilucu Sınır Kapısı'ndaki ihracat miktarlarının yıllara göre gösterdiği değişim
Figure 2: The changes in export in years from the Dilucu Border Gate

(Kaynak: TÜİK, Dış Ticaret İstatistikleri)

1998 yılında sınır ticaretine yönelik yapılan düzenlemelerin Dilucu Sınır Kapısı'ndaki ticarete olan olumsuz etkisi Mayıs 2000 yılındaki kararnameyle yeniden başlamıştır. 2000 yılında Dilucu Sınır Kapısı'nda yapılan 25.738.803 milyon dolarlık ihracat kararname sonrası yeni uygulamalar ile %47.5 azalma göstererek 2001 yılı sonunda 13.503.001 milyon dolara gerilemiştir.

2002 yılından 2012 yılına gelinceye kadar zaman zaman hem Türkiye hem de Nahçıvan tarafından Dilucu Sınır Kapısı'nda hayata geçirilen yeni uygulamalar, sınır ticaretini çoğu zaman olumsuz yönde etkilemiştir. Ancak, Türkiye ve Nahçıvan Dilucu Sınır Kapısı'na yönelik aldıkları bu sert kararları sonraki yıllarda genellikle yumuşatma yoluna gitmişlerdir. Bu yüzden Türkiye ve Nahçıvan arasındaki ticari ilişkiler bazı yıllar hariç sürekli olarak olumlu bir gelişme seyri izlemiş ve izlenen politikalarla ihracat miktarları genellikle artış eğilimi göstermiştir.

DİLUCU SINIR KAPISI'NIN İĞDIR ŞEHİRİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

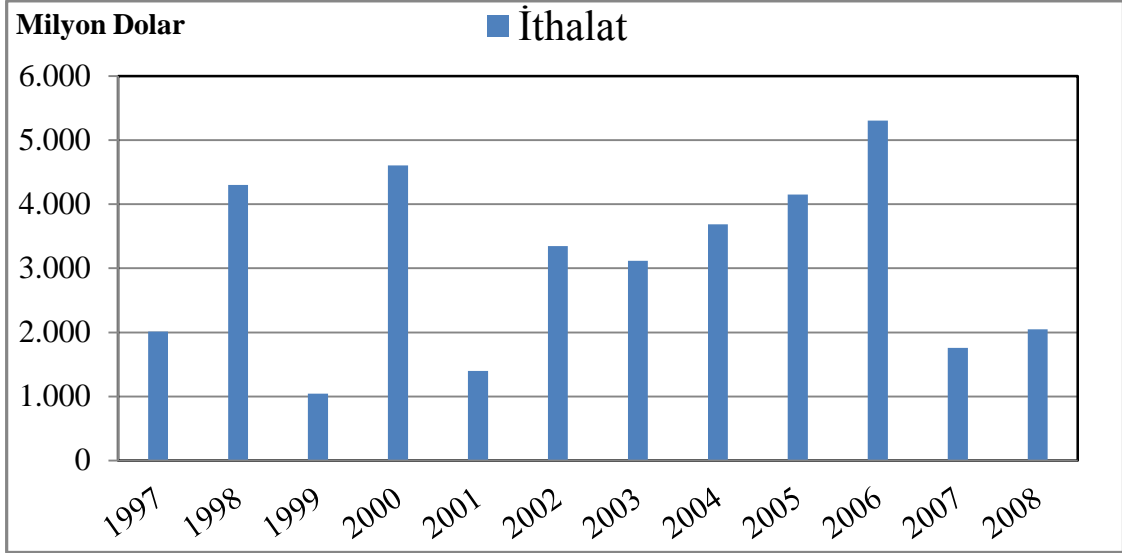
Dilucu Sınır Kapısı vasıtasıyla yapılan ihracat miktarı, İğdir'in toplam ihracat miktarı içinde önemli bir yer tutmaktadır. TÜİK'in 2012 yılına ait "illere göre ihracat" miktarlarına baktığımızda İğdir'da yapılan toplam ihracat miktarı 84.662.855 milyon dolar olduğu görülmektedir. Bunun %58.8'ünü (49.772.161 milyon dolar) Dilucu Sınır Kapısı'ndan yapılan ihracat oluşturmaktadır.

Günümüzde Nahçıvan'la yapılan ticaretin ihracat boyutunu gıda maddeleri, ev eşyaları, elektrik malzemeleri, inşaat ve yapı malzemeleri, giyim eşyaları, sanayi ürünleri, sebze ve meyveler oluşturmaktadır. Diğer taraftan, Nahçıvan ve İğdir'in neredeyse aynı doğal koşullara sahip olması, ülkelerin birbirine benzer tarımsal ürünler yetiştirmesine; bu durum da sebze ve meyve ihracatının her dönem düşük kalmasına neden olmaktadır.

İthalat

1993 yılında sınır ticareti ile birlikte başlayan ithalatın temel ticari ürünlerinin başında kereste, hurda demir, sunta kontraplak ve bal gibi ürünler gelmekteydi. Ancak, kanun hükmünde bir kararname çıkarılarak sınırdan yurda giren kamyonların mutad depolarındaki mazotun gümrük vergisinden muaf tutulması ve KDV alınmaması, mazotun bölge halkı için adeta can simidi haline gelmesine sebep olmuştur. Mazot dışında İğdir'a getirilen çay, sigara, baharatlar ve bakliyat gibi ürünler bölge halkına önemli bir gelir kaynağı oluşturmuştur.

2000 yılının Mayıs ayında yeni bir kararnameyle sınır ticaretinin önemli boyutunu oluşturan mazot ticaretinde gümrük muafiyeti azaltıldı. Mazot ticaretinde alınan vergi oranları artırıldı. Ayrıca, mazot ticaretini sadece Türkiye plakalı araçların yapma zorunluluğu getirildi. Yeni kararlar "mutad depo" ile getirilecek aylık mazot miktarı İğdir'da 25 bin tondan 15 bin tona indirilmiştir. Aynı kararnameyle sınır ticareti kapsamında ithalatı yapılacak olan ürünler Türkiye'de üretilmeyen çeşitli baharatlar ve çeşitli sanayi ürünleri ile sınırlandırılmıştır (Orhan, 2000:27-29). Aynı şekilde, 2000 yılında Türkiye tarafından Dilucu Sınır Kapısı'nda uygulamaya konulan bazı kısıtlamalar nedeniyle Nahçıvan, sınır kapısını geçici ve tek taraflı olarak kapatmıştır. Yukarıda ifade edildiği gibi, Türkiye'nin Dilucu Sınır Kapısı'na yönelik tutumu sınır ticareti ihracatını oldukça olumsuz bir biçimde etkilerken, bu durum Nahçıvan'dan yapılan ithalatı da olumsuz bir şekilde etkilemiştir. Şekil 3'te de görüldüğü gibi, 2000 yılında yapılan 4.604.754 milyon dolarlık ithalat, %69.6 azalma göstererek 2001 yılı sonunda 1.399.435 milyon dolara gerilemiştir (Şekil 3).

Şekil 3: Dilucu Sınır Kapısı'ndaki ithalat miktarlarının yıllara göre gösterdiği değişim
Figure 3: The changes in import in years from the Dilucu Border Gate
 (Kaynak: TÜİK, Dış Ticaret İstatistikleri)

Özellikle 1998 ve 2000 yıllarında sınır kapılarında yaşanan durgunluk, 2002 yılının ekim ayında sınır ticaretinin temelini oluşturan “motorin ithalatının” durdurulmasıyla sınır kapısı tekrar yeni bir kötü döneme girmiş; ancak bu dönemde ticari ürün yelpazesinin genişlemesi nedeniyle bu durum ithalat miktarlarına çok fazla yansımamıştır. Söz konusu durgunluk ticari istatistiksel oranlara ithalatta % 7 azalma şeklinde yansımıştır. Iğdır ve Nahçıvan arasındaki ithalat miktarı 2009 yılına kadar büyük bir dalgalanma göstermiş, söz konusu ithalat miktarları istikrara kavuşmaktan uzak olmuştur. 2009 yılından sonrasındaki yıllarda ise ithalat durma noktasına gelmiş, söz konusu bu durum TÜİK Dış Ticaret İstatistiklerine de yansımıştır.

Sınır Ticaretinin Olumlu Etkileri

1992 yılında Dilucu Sınır Kapısı'nın açılması, aynı yıl Iğdır'ın il olması, kırsal kesimlerden şehir merkezine yönelik yoğun göçlerin yaşanması ve yüksek okulun açılması, esas olarak Iğdır'ın bugün sahip olduğu sosyo-ekonomik durumunun ve demografik yapının kısa süre içinde yeniden şekillenmesine neden olmuştur.

Bilindiği üzere sanayi, tarım ve hayvancılık gibi sektörlere yapılan yatırımlardan daha uzun sürede kazanımlar elde edilirken, sınır ticaretinin sosyal ve ekonomik hayatta yaptığı etkiyi ise daha kısa bir süre içinde görmek mümkündür. Gerçekten de, 1992 yılında Dilucu Sınır Kapısı'nın açılmasıyla birlikte Iğdır'da sosyal, kültürel ve ekonomik anlamda hızlı bir değişim ve dönüşüm yaşanmıştır.

Sınır ticareti etkilerinin çarpıcı bir biçimde görüldüğü alanlardan birisi inşaat sektörüdür. Sınır ticaretiyle sağlanan sermayenin arsa ve arazi alım-satımıyla inşaat sektörüne kanalize edilmesi, Nahçıvan'dan sağlanan ucuz ve dinamik iş gücünün varlığı, şehirde konut sıkıntısının bulunması (göçler, yüksek okulun açılması, Iğdır'ın il olmasıyla memur sayısının artması) inşaat sektöründeki canlılığı arttıran sebeplerin başında gelmektedir.

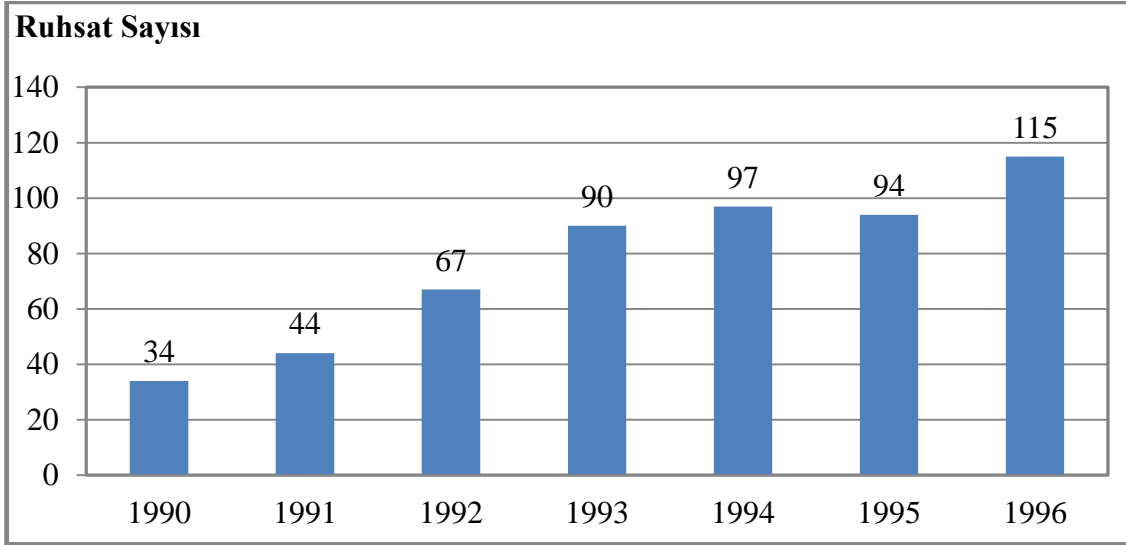
1920'lerden 1990'lara kadar geline süreçte Iğdır'ın şehirselleşme süreci fazla değişime uğramamıştır. Şehrin görünümündeki asıl değişim 1990'lı yıllardan sonra çeşitli dinamiklerle birlikte başlamıştır.

1920'de Iğdır'ı ziyaret eden Kazım Karabekir hatıratlarında Iğdır'ın 400-500 evden ve birer hastanesi, kışlası ile 7 hapisanesinden oluşan küçük bir yerleşim birimi olduğunu öğrenmekteyiz (Uzundere, 2002:141). Konutlar, 1950'lere kadar Beyazıt, Halfeli ve Kars

caddeleri ile Melekli yolu boyunca yoğunluk göstermiştir. Söz konusu konutlar ağırlıklı olarak düz damlı, tek katlı ve kerpiçten oluşmaktaydı.

1950'li yıllarda, İğdir şehir merkezinde bulunan yapıların tamamı tek katlı ve genellikle kerpiçten oluşmaktaydı. Bunların çok az kısmı tuğla ve taştan meydana geliyordu (Orkun, 1955:10). 1985'lere kadar Karaağaç, Baharlı ve Söğütlü mahallerinden oluşan İğdir şehri bu dönemde büyük bir kasaba görünümündeydi.

1985 yılına kadar İğdir'da inşa edilen binaların en fazla iki katlı olmalarına izin veriliyordu. Bunda İğdir'i yöneten belediye başkanlarının tutumları ve İğdir'in ikinci derecede deprem bölgesinde yer alması önemli etken oluşturmuştur. Ancak, 1985 yılından sonra şehrin jeo-fizik ve imar planlarının hazırlanmasına bağlı olarak çok katlı yapılaşmalara da izin verilmiştir (Yulu, 2012: 44). 1990'lı yılların başlarına kadar İğdir şehir merkezinde bulunan konut ve işyerlerinin yaklaşık olarak % 90'ı tek ve iki katlı idi. Bunların diğer bir özelliği ise ağırlıklı olarak bahçeli ve müstakil konut şeklinde olmalarıdır. 1993 yılına kadar en fazla iki ya da üç katlı olarak inşa edilen binalar, özellikle bu tarihten sonra yavaş yavaş beş ve altı katlı yapılmaya başlanmıştır. 2000 yılından sonra inşa edilen binaların temel özelliği ise bunların ağırlıklı olarak beş ve sekiz kat arasında değişen iş yeri ve aile konutları şeklinde olmalarıdır. Böylece şehir, kısa süre zarfında oldukça farklı bir görünüm kazanmıştır. Nitekim, sınır ticareti yöre halkınca yeni bir ekonomik uğraş sahası olarak benimsenmeye başlandıktan sonra 1990-1996 yılları arasında İğdir Belediyesi tarafından verilen inşaat ruhsatlarındaki artış, sınır ticaretinin şehrin yeni bir doku kazanmasındaki etkisini somut bir şekilde yansıtmaktadır (Şekil 4).

Şekil 4: Yıllar itibariyle İğdir Belediyesi tarafından verilen inşaat ruhsatları sayısı
Figure 4: The number of building permits issued by the Municipality of Iğdir in years
(Kaynak: İğdir Belediyesi)

Şekil 4'te de görüldüğü üzere, 1990 yılında İğdir Belediyesi tarafından verilen ruhsat sayısı 34 iken, bu tarihten sonra verilen ruhsat sayıları genel olarak artmış ve 1996 yılında 115'e çıkmıştır. İğdir'da sınır kapısının açılmasıyla birlikte mazot ticareti sayesinde refah seviyesi yükselen yöre halkı kazancını da en iyi yatırım aracı olarak gördüğü inşaat sektörüne yatırmıştır. Ayrıca, inşaat sektöründe özellikle Nahçıvan'dan gelen ucuz işgücü sayesinde inşaatların maliyeti daha da düşük olmaktadır. Sınır ticaretinin inşaat sektörü üzerinde ilk yıllarda doğrudan bir etkisi söz konusuydu. Gerçekten de, sınır ticaretinin temelini oluşturan "mazot ithalatının" durdurulmasıyla birlikte inşaat halinde olan binalar ya olduğu gibi bırakılıyordu ya da sonraki yıllarda tamamlanıyordu.

Ticaretin resmi anlamda başlamasından sonra gerek Türkiye tarafından gerekse Nahçıvan tarafından yapılan bir dizi yeni düzenleme ve uygulama yüzünden sınır ticareti zaman zaman durma noktasına gelmişti. Şehir merkezinde inşa edilen binaların önemli bir kısmının da sermayesi sınır ticaretinden sağlandığı için, inşaat sektörü bu gelişmelerden olumsuz bir şekilde etkileniyordu. Bugün, şehir merkezinde 1990'ların ortalarında inşa edilmiş; ancak sonrasında ise yukarıda ifade edildiği gibi, sınır ticaretinde yaşanan olumsuzluklardan etkilenip, yarıda bırakılmış çok sayıda binaya rastlamak mümkündür. İnşaat sektöründe görülen canlanmada açılan sınır kapısının doğrudan etkisinin olmasının yanı sıra 1992 yılında İğdir'in il olmasıyla İğdir'a yapılan kamu yatırımlarının artması, göçlerin yaşanması ve yüksekokulun açılmasının da etkisinin olduğunu belirtmek gerekmektedir. Ayrıca, yerel seçimlerin yapıldığı yıllarda belediyenin politik kararlarla daha fazla ruhsat vermesi, nihayetinde yıl bazında bakıldığında bazı yıllarda verilen ruhsat sayısının artmasında da etkili olmuştur. Zira, yerel seçimlerin yapıldığı 1994, 1999, 2004 ve 2009 yıllarında verilen ruhsat sayısının bir önceki yıla göre artış göstermesi bunu doğrulamaktadır.

Sınır ticari, İğdir'da birçok bakımdan etkisini göstermekle birlikte özellikle şirketleşme açısından önemli gelişmelerin yaşanmasına sebep olmuştur. 1993 yılında İğdir'da toplam 9 şirket bulunmaktaydı. 1994 yılında toplam şirket sayısı 36'ya çıkarken, 1996 yılında şirket sayısı 67'ye yükselmiştir. İğdir'da her geçen yıl şirket sayısında bir artış yaşanmasına rağmen; söz konusu şirketler tam olarak bir ticari organizasyon yapısını yansıtmaktan uzak idiler. Çünkü mevcut şirketlerin çoğu fert ya da aile şirketi görünümündeydi. Geleneksel küçük aile şirketlerinde istihdam edilen kişi sayısı da 1 ile 10 kişi arasında değişmekteydi. Kurulan şirketlerin çoğunun amacı da vergi kolaylıklarından faydalanma ve kredi imkânlarını genişletmektir.

Dış ticaretin sebep olduğu şirket kuruluşlarının sayısı sınır ticaretinin açılmasından itibaren 2012'nin sonlarına kadar sürekli bir artış trendi yakalamıştır. Örneğin, 1997'de 119 olan toplam şirket sayısı, 2012 yılına gelindiğinde artarak 521'e çıkmıştır (İğdir Ticaret ve Sanayi Odası, 2012). İğdir'da şirketleşme artışının en büyük nedeni hiç kuşkusuz yukarıda ifade edildiği gibi, yöre halkının sınır ticareti ile ekonomik gücünün artmasıdır. Sınır ticaretinin yanı sıra tarımsal ve hayvansal hammaddeye dayanan farklı ölçekteki büyüklüklere sahip sanayi tesislerinin açılması, esas olarak şirketlerin hem sayı açısından artmasına hem de söz konusu işletmelerin daha büyük bir ticari organizasyon yapısına kavuşmalarını sağlamıştır.

Sovyetler Birliği'nin bünyesindeki Azerbaycan'ın 1991 yılında bağımsızlığını ilan etmesiyle birlikte Nahçıvan'ın ekonomisi büyük bir çöküntü içine girmiş; bu yüzden Nahçıvan'da çalışacak durumda olan işgücünün bir kısmı da emek gelirinin daha yüksek olduğu İğdir'a yönelmişti. Nahçıvan'daki ucuz iş gücünün İğdir'a yönelmesi buradaki işçilik maliyetlerinde de önemli düşüşlerin görülmesine neden olmuştur. Aynı şekilde, başta inşaat sektörü olmak üzere tarımsal işletmelerde de ucuz işgücü noktasından kaynaklanan yatırım artışları görülmüştür (İğdir Valiliği, 1998:135). Yılın özellikle iş ve hasat mevsimlerine denk gelen aylarında Dilucu Sınır Kapısı'ndan İğdir'a yapılan yolcu girişlerindeki artışların en büyük nedeni inşaat sektöründe ve tarımsal işletmelerde iş gücüne olan gereksinimden kaynaklanmaktadır. Ancak, özellikle son yıllarda tarımda görülen makineleşmeyle birlikte insan gücüne olan ihtiyaç azalmış, bu yüzden Nahçıvan'dan gelenlerin önemli bir kısmı da Türkiye'nin batı illerine yönelmişlerdir.

Dilucu Sınır Kapısı'nın şehir ekonomisine olan katkılarından bir diğeri de şehrin farklı yerlerinde yeni ticari alanların ortaya çıkmasıdır (Şekil 5). Rus Pazarı olarak bilinen, şehrin en önemli ve hareketli ticari alanlarından biri olan Adil Aşırım Çarşısı ile yakın yıllarda yapılan Nahçıvan-Tebriz Pasajı'nın kurulmasında, esas olarak Dilucu Sınır Kapısı'ndan İğdir'a getirilen ucuz ve çeşitli ticari ürünlerin İğdir piyasasında rağbet görmesi etkili olmuştur. Ancak, günümüzde söz konusu bu iş yerlerinde Bakü'den getirilen ticari ürünlerin yanı sıra İran ve Uzakdoğu ülkeleri ile İstanbul'dan getirilen ticari ürünler de satılmaktadır.

Şekil 5: Şehrin en önemli ticari alanlardan biri olan Adil Aşırım Çarşısından bir görünüm
Figure 5: A view from the city's most important trading centers, the Adil Aşırım Bazaar

Yukarıda da ifade edildiği gibi Dilucu Sınır Kapısı'nın açılması, inşaat sektöründe, yeni ticari alanların ortaya çıkmasında, şirketleşme de ve bunlara bağlı olarak da farklı alanlarda somut bir şekilde etkisini göstermiştir. Ayrıca, Nahçıvan'dan ithal edilen akaryakıt taşımacılığı için özellikle arazinin bol ve ucuz olduğu çevre yolu boyunca mazot tankı, kamyon ve kamyonet gibi araçlar için çeşitli ölçülerde depo imal eden atölye tipi bir sanayi kolu da ortaya çıkmıştır. Ancak yine de sınır ticareti ile sağlanan sermaye birikimi sanayiye tam olarak kanalize edilememiştir. Bu yüzden sınır ticaretinin etkileri ile ortaya çıkan bu küçük ölçekli sanayi kolları da çevre illerin ihtiyaçlarına cevap vermekten öte yerel ihtiyaçlara cevap verecek büyüklükte olmuşlardır. Ayrıca, çevre yolu başta olmak üzere Dilucu Sınır Kapısı'na giden yollar boyunca petrol istasyonlarına araç tamir eden iş yerleri eşlik etmiştir.

Dilucu Sınır Kapısı'nın açılmasıyla başlayan sınır ticareti İğdir'da çeşitli iş imkânlarının ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu iş imkânlarının başında kamyonlarla petrol taşınması, yörede ticaret yapacakların ihtiyaçlarına yönelik olarak otel, muhasebe büroları, bankalar, restoranlar, eğlence mekânları, yeni-farklı iş yerleri ve sınır ticaretiyle bağlantılı açılan şirketler kurulması sayılabilir.

1993 yılından itibaren sınır ticareti ile uğraşanlar mutad depo uygulaması kapsamında, bir tır ya da kamyonla, İğdir'dan yüklediği ihraç mallarını Nahçıvan'a teslim ettikten sonra dönüşte, eklemelerle kapasitesi arttırılmış depolarını akaryakıtla dolduruyordu. Çoğunlukla mazot olan bu akaryakıtın maliyeti Türkiye'deki satış fiyatının neredeyse üçte biri kadardı. Halk arasında da kaçak mazot olarak bilinen bu uygulama ile İğdir'a önemli miktarda akaryakıt getirilmekteydi. İğdir'a getirilen bu mazot bölgede tarımsal faaliyetleri sürdüren çiftçiler için ucuz girdi oluşturması nedeniyle büyük bir fayda sağlamaktaydı. Çünkü, İğdir'da sürdürülen neredeyse tüm tarımsal faaliyetlerin ekim-hasat işlemleri çok çeşitli tarım makineleriyle (traktör, biçerdöver vs.) yapılmaktadır. Bu araçları tarımda kullanan çiftçi böylece ucuz mazot temin etme imkânına kavuşmaktadır. Aynı şekilde, İğdir'da

nakliyecilikle yaşamını sürdüren önemli bir kitle de söz konusudur. Bunların da çiftçiler gibi akaryakıtı ucuza temin edebilmeleri biraz olsun bu kesimin kalkınmasını sağlamıştır. Ancak, yakın yıllarda sınır kapısında yapılan yoğun denetimler ve yeni uygulamalar nedeniyle “mutad depo uygulaması” da neredeyse ortadan kalkma noktasına gelmiştir.

Sınır ticaretinin en önemli yararlarından birisi de hiç kuşkusuz göçü engellemesidir. 1997 yılında Doğu Anadolu Bölgesi’nde bulunan bütün illerde nüfus azalmasına karşın Iğdır il merkezinde nüfus iki kat artmıştır (Orhan,2000: 44). Gerçekten de, 1990’da 142.500 olan il nüfusu sürekli bir artış göstererek, 2013 yılında 190.424 ‘a yükselmiştir. Ayrıca, dikkat çekici bir diğer nokta da Iğdır şehir merkezinin toplam nüfusu 2009 yılı nüfus sayımı sonuçlarına göre Kars şehir merkezinin toplam nüfusunu geçmesidir. Burada dikkat edilmesi gereken husus Iğdır’ın il olmadan önce Kars’a bağlı bir ilçe olması ve günümüzde nüfusun Kars şehir nüfusunu geçmiş olmasıdır.

Sınır Ticaretinin Olumsuz Etkileri

Dilucu Sınır Kapısı’nın açılmasıyla birlikte Iğdır’da sınır ticaretinin bazı olumsuz yönleri çok açık bir şekilde kendisini göstermiştir. Hiç kuşkusuz sınır ticaretinin en olumsuz yönü de yöre halkının sınır ticaretiyle sağladığı sermaye birikimini daha çok tarla alım-satımına ve inşaat sektörüne kanalize etmesinin ortaya çıkardığı çok boyutlu sorunlardır. Ayrıca, mekânın yanlış kullanımının yanı sıra, şehir merkezinin doğal süreçten kopuk bir şekilde hızlı büyümesinin sonucu olarak şehrin fizyonomik görünümü değişikliğe uğramıştır.

Iğdır’da sınır ticaretiyle canlanan inşaat sektörüyle birlikte, özellikle şehir merkezi ve şehir merkezine yakın yerler hızlı bir şekilde yapılaşmaya uğramıştır. Böylece verimli tarım alanları kontrolsüzce ve hızlı bir şekilde farklı kullanımlara maruz kalmıştır. Bugün kâğıt üzerinde tarla olarak görünen; ancak gerçekte ise bunların yerine yoğun bir şekilde çok katlı yapıların yapılmış olması, söz konusu dönemde tarımsal alanların nasıl denetimsiz bir şekilde plansız yapılaşmalara sahne olduklarını göstermesi açısından düşündürücüdür. Tabi bunda dönemin yerel yöneticilerinin tutumlarının da etkisi olabilir.

19.yy. sonu 20.yy. başlarında Iğdır’da inşa edilmiş konutların bir kısmı günümüze kadar ulaşmıştır. Özellikle şehir içinde kalan ve fiziksel açıdan kısmen çöküntüye uğramış; ancak içinde sakinleri bulunan bu konutların restore edildikten sonra korunması yerine, bu konutlar yıkılıp yerlerine ise çok katlı yeni binalar yapılmıştır. Bu yüzden bugün, 19.yy. sonu 20.yy. başlarında inşa edilmiş ve önemli bir tarihi dokuya sahip olan evler oldukça azalmış durumdadır.

1990’lı yılların başına kadar Iğdır’da hakim ekonomik faaliyetler bitkisel ve hayvansal üretimden meydana geliyordu. Iğdır Ovası’nın verimli alüvyon toprakları, uygun iklim koşulları ve Aras Nehri’nin varlığı bitkisel üretimi; Iğdır Ovası’nı adeta bir set halinde kuşatan Ağrı Dağı ve çevresindeki dağlık alanlarda küçükbaş ve büyükbaş hayvancılığı bölge halkı için vazgeçilmez bir ekonomik alan oluşturuyordu. Ancak, 1990’lı yıllardan sonra özellikle kırsal kesimlerde yoğun bir şekilde baş gösteren güvenlik sorunlarından dolayı Ağrı Dağı başta olmak üzere hayvancılık için önem arz eden birçok bölge yaylacılık faaliyetlerine yasaklanmış, bölgede bulunan birçok köy de güvenlik gerekçesiyle boşaltılmıştır. Kırsal kesimlerin bu şekilde boşaltılması ve yaylacılığın yasaklanması; bölgede yüzyıllardır süregelen geleneksel bir ekonomik uğraş olan hayvancılığın gerilemesine neden olmuştur. Nitekim, Iğdır’da konargöçer halde yaşayan nüfusun bir bölümü batıdaki büyük kentlere göç ederken geriye kalanların önemli bir kısmı da Iğdır şehir merkezine yerleşmişti. Bütün bunların doğal sonucu olarak Iğdır ve çevresinde 1992 yılında toplam 836.926 olan büyükbaş ve küçükbaş hayvan sayısı, 1995’te 571.064’e, 1997 yılına gelindiğinde ise 443.000’e kadar gerilemişti.

Iğdır’da, hayvancılık faaliyetleri eski önemini yitirince hayvancılıkla geçinen önemli bir nüfus kitlesinin hem yaşam biçimi hem de geçim yolları kısa bir zaman dilimi içerisinde değişmişti. Bu gelişmelerle birlikte, konargöçerlilik yerini yavaş yavaş yerleşik yaşam biçimine bırakırken, hayvanlarını satmak zorunda kalan yöre insanı da açılan Dilucu Sınır Kapısı’yla birlikte önemli ve yeni bir uğraş alanı haline gelen sınır ticaretine yönelmişlerdir.

Sınır kapısının açılmasıyla birlikte ithal edilen mazotun depolanması ve satışı için Nahçıvan-İğdir karayolu boyunca uzanan verimli tarım alanlarında irili ufaklı yüzlerce petrol istasyonu ve kayıt dışı ticaretin bir sonucu olan derme çatma nitelikte yüzlerce geçici mazot satış noktası inşa edilmiştir. Bunların çoğu sınır kapılarına getirilen yeni uygulamalarla birlikte durma noktasına gelen mazot ithalatı ile ya kapatılmıştır ya da farklı işlevler de kullanılan işletmelere dönüştürülmüştür.

Tarımsal alanları işgal eden petrol istasyonlarına İğdir-Nahçıvan karayolu boyunca açılan çok sayıda restoran, piknik ve eğlence yerleri eşlik etmiştir. Aynı şekilde, bir dönem İğdir-Nahçıvan karayolu ve buna bağlanan yollarda yer yer araba mezarlıklarının görülmesi ya da atıl halde akaryakıt depolarına yoğun bir şekilde rastlanması, esas olarak sınır ticaretinin uzun soluklu olamamasından kaynaklanan olumsuz durumun en somut göstergelerindendir. Çünkü akaryakıt ithalatının çeşitli uygulamalarla durma noktasına gelmesiyle birlikte binlerce araç hurda yığınına dönen araba mezarlıklarına atıldı.

Dilucu Sınır Kapısı'nın açılmasıyla birlikte ticari faaliyetlere ağırlık veren bölge halkının tarım ve hayvancılık faaliyetlerine olan ilgisi azalmıştır; bu nedenle geleneksel geçim kaynakları olan tarım ve hayvancılık da ihmal edilmiştir. Ayrıca, Nahçıvan ve İğdir'in hemen hemen aynı doğal koşullara sahip olmaları nedeniyle bu bölgelerde neredeyse aynı tarımsal ürünler yetiştirilmektedir. İğdir Ovası'nda tarımsal ürünlerin hasat zamanına yakın dönemlerde Nahçıvan'dan getirilen tarımsal ürünler yüzünden piyasa adeta Nahçıvan'dan getirilen tarımsal ürünlerin istilasına uğramaktadır. İğdir'daki çiftçi hasat zamanına denk gelen bu tarımsal ürünlerin istilasından dolayı büyük bir maddi zarar içine girmektedir.

SONUÇ

Bir dönem İğdir'in can damarı olan "sınır kapısı" sayesinde şehir kısa sürede büyük değişim ve dönüşüm yaşamıştır. Bu büyük değişim ve dönüşümlerin yaşanmasında ayrıca İğdir'in il olması, yüksekokulun açılması, askeri birliklerin İğdir'da konuşlandırılması, kırsal kesimlerden şehir merkezine yönelik göçler ve bunlara eşlik eden bir dizi başka faktör etkili olmuştur.

1990'ların başlarından 2000'li yılların sonlarına kadar İğdir'da yaşanan tuğla ve beton dalgası içinde şehrin görünümünü büyük bir değişime uğramıştır. Bugün, İğdir'da çağdaş şehir görünümüne uymayan çok katlı yapıların çoğu sınır ticaretinin açılmasından hemen sonraki yıllarda yapılmıştır. Diğer taraftan, şehir merkezini çevreleyen verimli tarımsal alanlar hızla şehirselleşen kullanım alanlarına dönüşürken, İğdir-Nahçıvan karayolu boyunca yer alan tarlalar üzerinde de onlarca petrol ofisi istasyonu, restoran, piknik, eğlence yerleri ve çeşitli ihtiyaçları karşılamak üzere çok sayıda işyerleri yapılmıştır.

Dilucu Sınır Kapısı'nın açılmasından sonra Türkiye ve Nahçıvan arasında sınır ticareti başlamış, bunun doğal bir sonucu olarak İğdir'in temel ekonomik faaliyetlerinde köklü değişimler yaşanmış ve söz konusu faaliyetlerde de çeşitlenmeler görülmüştür.

Temel maddeleri doğrudan doğruya ya da dolaylı şekilde doğal çevreden almaya dayanan bir üretim biçimi olarak nitelenen primer faaliyetler (Tümertekin ve Özgüç, 2011:111), 1990'lı yılların başlarına kadar yöre halkının yüzyıllardır yapageldiği geleneksel ekonomik uğraş sahasını oluşturuyordu. Ancak, sınır kapısının açılmasıyla birlikte primer faaliyetlerde çalışanlar tersiyer faaliyetlere geçme eğilimi göstermişlerdir. Ekonomik alanlarda görülen bu değişimleri sosyal, kültürel vb. alanlarda da yoğun bir şekilde görmek mümkündür.

Sınır ticaretinin bölge ekonomisine olan en önemli katkılarından biri hiç kuşkusuz istihdama yaptığı katkıdır. Yapılan sınır ticaretiyle bölgenin refah düzeyi artmış ve sınır ticareti halkta müteşebbis ruhun gelişmesine katkıda bulunmuştur.

Bilindiği üzere, resmi dış ticaret daha küçük bir kesim tarafından yapılırken, sınır ticareti ise daha geniş bir kesim tarafından yapılmaktadır. Ayrıca, sınır ticaretinde bürokratik işlemlerin az olması da dış ticaret hacminin artmasına katkıda bulunmaktadır. Bu da sınır ticaretinin en büyük avantajlarından biridir. İğdir'da da bazı kesimler sınır ticaretiyle elde

ettiği bu avantaj sayesinde kısa sürede önemli bir sermaye birikimine sahip olmuş, sağlanan sermaye birikimiyle ihracatçı ve ithalatçı konuma gelmişlerdir. Iğdır'da sınır ticaretinin başlamasıyla ihracat ve ithalat yapan firmaların sayısının önemli bir şekilde artış kaydetmesi de bunu doğrulamaktadır.

Dilucu Sınır Kapısı vasıtasıyla yapılan ihracat miktarları, Iğdır ili genelinde yapılan ihracatın toplam miktarı içinde önemli bir yer tutmaktadır. TÜİK verilerine göre Iğdır'da yapılan toplam ihracat miktarının %59'unu Dilucu Sınır Kapısı'ndan yapılan ihracat oluşturmaktadır.

1996 yılından itibaren ilgili bakanlığın ve Bakanlar Kurulu'nun sınır kapılarında uygulanmak üzere zaman zaman yaptığı bir dizi değişiklik nedeniyle ithalat ve ihracata konu olan ticari ürünlerin kapsamı daraltılmış hem de sınır ticaretinin can damarı olan mazot ithalatını durdurma noktasına getirmiştir. Bu durum, 1996 yılından sonra ve bunu izleyen yıllardan itibaren ihracat ve ithalat miktarlarına da yansımıştır.

Iğdır'daki işletmelerin çoğu 15-20 yıllık süreden beri şehirde faaliyet göstermektedir. Söz konusu işletmelerin çoğu da henüz tam anlamıyla ticari hayatı organize edecek düzeye gelememişlerdir. Ayrıca, ticari istikrarsızlık ve potansiyel düşüklüğüne bağlı olarak kapanan işletme sayısının fazlalığı söz konusudur. Nitekim, Iğdır Ticaret ve Sanayi Odası verilerine göre son 20 yılda 350'den fazla anonim ve limited şirketinin kapanmış olması da bunu doğrulamaktadır.

“Mutad depo uygulaması” kapsamında, tır ya da kamyonla Iğdır'a getirilen mazotla başta çiftçiler olmak üzere nakliyatçılara, özel araç sahiplerine ve toplu taşıma araçlarına ucuz yakıt temin etme imkânı sağlanıyordu. Ancak yeni uygulamalarla birlikte “Mutad depo uygulamasının” kaldırılma noktasına gelmesi, esasında söz konusu araç sahipleri için olumsuz bir durum yaratmıştır.

Nahçıvan Özerk Bölgesi ile bağlantı sağlayan Dilucu Sınır Kapısı'nın tam anlamıyla hizmet verdiğini söylemek mümkün değildir. Hizmet binaları fiziki donanımlar bakımından hala eksiklikler taşımaktadır. Sınır kapısındaki gümrüklerde analiz ve denetim yapmak için gerekli şartlar da yetersizdir. Ancak, sınır kapısının ihtiyaçlara cevap vermesi için modernizasyon çalışmaları yapılmaktadır.

KAYNAKÇA

ACAR, Z, Z., 2010, Her Yönüyle Iğdır, Ankara.

CABARZADEDE, M., 2011,“Nahçıvan-Türkiye İktisadi İşbirliği: Durumu ve Perspektif Gelişim Yolları”, International Symposium, Regional and Global Dynamics: Economic And Political Issues of Turkey and Its Near Abroad, 2011,Genişletilmiş Bildiri Özetleri: 151-152, İzmir.

ÇETİNKAYA, N., 1996, Iğdır Tarihi (Tarih, Yer Adları ve Bazı Oymaklar Üzerine), Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul.

DZHABRAILOV, İ,İ,O, 2011, “Regional Economic Policy Of Azerbaijan and Nakhchivan” Journal of European Economy, Vol. 10, No 4.

KARA,M.,2005, “Ekonomik Etkileri Açısından Türkiye’deki Sınır Ticaretinin Değerlendirilmesi”, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 3:62.

KOÇMAN, A, İBRAHİMOV, A, ÖNER, E, ÖLGEN, K, IŞIK, Ş, TEMUÇİN, E, SEZER, İ, SOYKAN, F, MUTLUER, M. 1994, Azerbaycan Coğrafyası, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir.

ORHAN, O,Z., 2000, Sınır Ticaretinin Türkiye Ekonomisine Etkileri, İTO Yayınları, İstanbul

ORKUN, V., 1955, Sürmeli Çukuru, Iğdır Tarihi ve Çukuru, Aydın Matbaası, Iğdır.

TAN, M ve ALTUNDAL, F, 2008, Türkiye’de Sınır Ticaretinin Gelişimi ve Mevcut Durumu, İstanbul Ticaret Odası, Yayın No:2008-28, İstanbul.

TÜMERTEKİN, E ve ÖZGÜÇ, N., 2011, Ekonomik Coğrafya Küreselleşme ve Kalkınma, Çantay Kitabevi, İstanbul.

UZUNDERE, A, E,2002,. İnsanlık Suçu; Iğdır ve çevresinde Ermeniler’in Türk Kırımı, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

YULU, A., 2012, Iğdır’da Şehirselleşme ve Mekânsal Değişim, İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Iğdır Belediyesi Verileri, 2013.

Iğdır Ticaret ve Sanayi Odası Verileri, 2013.

Türkiye Cumhuriyeti’nin 75.Yılında Iğdır, Iğdır Valiliği, 1998, İstanbul.

<http://hurarsiv.hurriyet.com.tr/goster/haber.aspx?id=-58705>, son erişim 7 Şubat 2013.

<http://www.nakhchivan.az/portal-en/index-22.htm>, son erişim 11 Şubat 2014.

<http://tuikapp.tuik.gov.tr/adnksdagitapp/adnks.zul> son erişim 10 Şubat 2014.

http://www.tuik.gov.tr/VeriBilgi.do?alt_id=12, son erişim 2 Mart 2013.